

Eines

DE L'ÈTICA DE LA VERITAT A UNA ÈTICA DE L'ARGUMENTACIÓ.

NOTES SOBRE ÈTICA I PERIODISME*

Miquel Tresserras

LA INDEPENDÈNCIA

Els periodistes són uns personatges singularment privilegiats perquè construeixen la realitat social que es té per rellevant. Quan parlo de periodista, ho faig en uns termes bastant pròxims als d'Eugeni d'Ors. El periodista no és un redactor de breus amb notícies que apareixen a la pantalla de l'ordinador. A més, aquí uso el terme periodista com a arquetipus del comunicador en general, com a professional que pren decisions en els processos de difusió mediàtica.

Els periodistes són un poder públic. Igual que els polítics, els professors i els metges. Sovint més decisiu. Aquest poder públic és legítima per la seva suposada independència, no en la seva perícia expositiva. La seva honestat es nota en la seva independència. Ningú no gosaria demanar-los que se li decantin a favor, i en canvi, tothom pot exigir-los que siguin honrats.

Com a poder públic rellevant, tothom es fica en la seva ètica, des del polític al lector arrogant, des del propietari d'una capçalera al mateix company de la competència.

LA VERITAT ÉS PROBLEMÀTICA

El primer deure ètic és la recerca de la veritat. L'ètica en una

* Aquest text –pensat inicialment com a base d'una intervenció en una taula rodona– té la voluntat de posar qüestions més que no pas de donar respostes. Ens agradaria que contribuís al debat i, per tant, al diàleg.

societat democràtica i pluralista és sempre una ètica d'acords mínims. En aquesta societat no es formulen normes sobre allò que fóra desitjable, sinó simplement sobre allò que pensem que és just.

En el camp de la informació seria just allò que s'adiu amb les coses tal com han passat o tal com són. És més just allò que s'aproxima més a la veritat. Arreu, però sobretot en el camp de la informació i l'opinió, la veritat s'esmuny. El convenciment subjectiu no és cap prova concloent de dir la veritat. Per això, la recerca de la veritat és un viatge pel dubte, entre clarors i ombres. És possible, i fins i tot probable, que la majoria de les nostres cròniques siguin objectives i que les nostres opinions corresponguin amb la realitat de les coses. Però mai no ho sabrem del cert.

Hi ha un parell de criteris racionals de progrés en el camí cap a la veritat. Quan una hipòtesi resisteix raonablement totes les crítiques i no té cap altra hipòtesi que expliqui els fets d'una manera més completa i que resolgui més interrogants, és una hipòtesi raonable, sostenible. El segon és més problemàtic i ambigu, però cal tenir-lo igualment en compte: els efectes de la hipòtesi també parlen de la seva veritat. La hipòtesi que engendra una injustícia palesa, clamorosa, és una hipòtesi sospitosa, que probablement hagi de ser deixada de banda. Aquests dos criteris impliquen un diàleg continu amb la professió, amb la societat i amb un mateix. El totalsolisme i l'autocensura són companys pitjors que el servilisme conscient.

El periodista té apamat el terreny en què es mou. Sap que no és segur que estigui en el cert. Coneix la seva ignorància. N'és conscient. I, com diria Sòcrates, això el fa més savi que els altres, que estan convençuts de "saber". Modèstia intel·lectual enfront de l'arrogància de qui tot ho sap!

El periodista informa i opina bo i furgant en el que sembla cert als altres i a ell mateix. Exposa i alhora posa en dubte. I no amaga allò que ni el seu relat ni el seu punt de vista no han resolt. Sempre hi ha caps que no s'han lligat, i qualsevol hipòtesi engendra interrogants nous.

(Cal dir de passada que la claredat, que és una virtut intel·lectual, és alhora un deure ètic bàsic, de respecte a l'interlocutor i de coherència amb un mateix).

ELS FETS TENEN MIL CARES

L'ètica lluita contra el pensament dogmàtic, que té per objectives les conclusions subjectivament necessàries dels propis raonaments. I també lluita contra l'escepticisme, parent convencional del nihilisme, intel·lectualment més honorable que el pen-

sar dogmàtic i socialment menys perillós.

La pretensió d'objectivitat, dir que això és així i prou, és una postura molt pròxima a la defensa de veritats incontestables. Com si es pogués ser asèptic i alhora omnicomprensiu. No es pot tenir una mirada que doni el volt complet a un fet o a una idea.

Quan dona una informació, el periodista sap que és inevitablement parcial. Qualsevol informació implica una tria d'elements. N'exclou uns que potser ni veu i n'agafa uns altres, els organitza i els dona sentit. Informar és construir un relat que dona un sentit a les coses que es diuen. Igual que fer història o pronunciar una conferència. Només que el periodista acostuma a tenir més audiència que l'historiador i el conferenciant. I, de cara al públic, té l'última paraula.

En periodisme, l'objectivitat és un producte comercial més, un aire per a atreure lectors. Quan el diari de partit es fa inviable per poca tirada, apareixen els diaris "objectius" destinats a lectors de tots els pensars.

UN NUS EN UNA XARXA DE PODERS

La societat és una xarxa de poders on cada nus estira i aguanta els nusos de l'entorn. El poder públic dels periodistes fa que la relació dels que aspiren a tenir influència social amb ells sigui tibant, problemàtica. Fins i tot ho pot ser la relació amb els periodistes empresarialment o ideològicament més afins, que són "de tota confiança". És que, des del punt de vista d'un personatge públic, el periodista es veu com un competidor, com un enemic, com un servidor o com un professional que fa la feina amb honradesa. Depèn.

119

Es veu com un competidor en la mesura que la societat el legitima per a ocupar una columna al diari o un instant a la pantalla per a informar el públic. Hom li atorga credibilitat amb la condició que sigui honest, això és, raonable, lleial amb el que veu i amb la seva consciència, rigorós, convençut de ser veraç i conscient de ser limitat, amatent a la crítica. El periodista creïble és un poder eficaç.

No és estrany trobar periodistes sectaris. De vegades per motius diguem-ne ideològics. Altres vegades per inconsciència o per incompetència. Sovint per vendre. L'audiència s'ha tornat criteri del bo i del dolent. Les empreses de comunicació han de sobreviure en una economia de mercat. Els periodistes han d'espavilar-se en un mercat on sobren professionals, bons professionals! Les persones públiques i les institucions estan escamnades. Les empreses també. I els lectors. És comprensible. D'aquí que s'hagi genera-

litzat un cert temor al periodista. Hi ha qui el veu com un enemic. No és estrany sentir qualificar la gent de la premsa de venuts i de temibles. Els periodistes són víctimes de la sinècdoque que afecta els col·lectius d'una certa influència social com ara polítics, futbolistes o advocats: la turpitud d'alguns es carrega a tot el col·lectiu.

Escarnats amb més o menys raó, els governants acostumen a exigir als periodistes una fidelitat pròxima al servilisme. Dissentir no és ser desafecte. I ser desafecte no és ser un enemic ençegat. El desacord és imprescindible en una societat oberta. Sense desacord no podríem parlar de raonabilitat. El desacord fa que la paraula acord no signifiqui simple adhesió incondicional.

La premsa que qualsevol democràcia necessita per a viure exigeix el treball de periodistes que tinguin la dignitat de ser crítics. De posar en dubte. El periodista no solament és un mediador crític entre els diversos grups de la societat, sinó que també, i potser sobretot, és un ciutadà actiu. La seva independència intel·lectual forma part del seu deure professional i cívic. Ja s'ha dit: demanar-li que hi renunciï fóra demanar-li que renunciï a la seva ètica. I que renunciï a tenir credibilitat davant del públic.

ÈTICA PER A TOTHOM

Un parell d'observacions, encara. L'ètica no ha de perquè ser una qualitat de luxe, per a herois. Ni tampoc és una qüestió de reglaments.

Els reglaments expressen l'acord mínim, clarifiquen la frontera que ens posem. L'ètica, com la democràcia, és un paisatge, un entorn. No és una qüestió de codis, sinó de tradició que entre tots anem forjant.

L'ètica per a herois potser voldria significar que l'ètica és per a l'elit: per als pocs que poden decidir. Tothom pren decisions, s'arrisca, l'encerta i s'equivoca. Tothom ha de ser honest, raonable. Ni els periodistes ni ningú no pertanyen afortunadament a cap classe pura, que tingui l'ètica com a distinció.

Miquel Tresserras: Degà de la Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna